

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Ю. В. Калюжна

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Економіка»
освітньо-професійної програми «Управління персоналом і економіка праці»

Затверджено
Вченою радою ЗНУ
Протокол № 11
від 23.06.21

Запоріжжя
2021

УДК 331.245

Калюжна Ю. В. Психофізіологія професійної діяльності: методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Економіка» освітньо-професійної програми «Управління персоналом і економіка праці». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. 20 с.

Методичні рекомендації розроблено в допомогу до самостійної роботи здобувачів вищої освіти та відповідно до навчального плану і складається з навчальної програми курсу, методичних матеріалів, практичних завдань.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Управління персоналом і економіка праці».

Рецензент

Ю.О. Швець, канд. економ. наук, доцент кафедри обліку та оподаткування

Відповідальний за випуск

М. М. Іванов, д-р економ. наук, професор, завідувач кафедри управління персоналом і маркетингу

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПРЕДМЕТ І ЗАДАЧІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ	7
ТЕМА 1. Предмет і задачі психофізіології. Історія та сучасність психофізіології	7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ УВАГИ ТА ПАМ'ЯТІ. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ЕМОЦІЙ. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ	9
ТЕМА 2. Психофізіологія уваги та пам'яті. Психофізіологія емоцій. Психофізіологія адаптації персоналу	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. УПРАВЛІННЯ ТРУДОВОЮ МОТИВАЦІЄЮ. ТЕОРІЇ МОТИВАЦІЇ	14
ТЕМА 3. Управління трудовою мотивацією. теорії мотивації.....	14
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ШКОЛИ УПРАВЛІННЯ	16
ТЕМА 4. Школа наукового управління. Школа адміністративного управління. Школа людських відносин. Школа поведінкових наук. Кількісна школа управління. Сучасні підходи в управлінні.....	16
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	19

ВСТУП

Психофізіологія як фундаментальна дисципліна є, насамперед, природничою гілкою психологічних знань. Мета викладання дисципліни полягає у знайомстві здобувачів із сучасним розвитком уявлень про фізіологічні механізми психічної діяльності та поведінки людини. Психофізіологія є галуззю знань, що пов'язує закономірності та феномени психології і фізіології. Тобто вона вивчає реакції людини, стани, почуття та інше з використанням методів фізіології. Про стан психічного напруження, наприклад, свідчать такі ознаки, як прилив крові до обличчя, почастищення пульсу і дихання, значне потовиділення та ін. Одночасне вивчення психології та фізіологічних проявів, які супроводжують функціональний стан організму, є правомірним тому, що в основі психічних проявів лежать нейропсихічні процеси. Біологічна сутність допомагає психологам зрозуміти зміст багатьох станів організму.

Психофізіологія як галузь знань засвідчує, що самотійно психологія не може пояснити змісту професійного і психічного здоров'я, свідомості і несвідомого, функціонального стану і структури складної діяльності людини. Психологи розглядають організм людини як своєрідну «чорну скриньку», складний механізм функціонування якої можна зрозуміти, якщо вивчати, що до неї надходить (із зовнішнього середовища) і що виходить (поведінка). Психофізіологів цікавлять усі складні внутрішні процеси; вони намагаються проникнути до «чорної скриньки» і пояснити механізми, які визначають поведінку людини. Отже, роль психофізіології не обмежується описом фізіологічних реакцій, які відображають психологічні процеси.

Предмет вивчення навчальної дисципліни – система управління професійною діяльністю, яка формується під впливом функціонування фізіологічних механізмів психічної діяльності та поведінки працівників.

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є фізіологічні механізми психічної діяльності та поведінки людини.

Мета викладання навчальної дисципліни «Психофізіологія професійної діяльності» полягає в поглибленні теоретичних знань та формуванні практичних навичок здобувачів з питань діагностики психофізіологічного стану людини, визначенні функціонального стану і структури складної діяльності людини, формулюванні рекомендацій відносно професійного і психічного здоров'я, здійснення професійного відбору, психофізіологічної підготовки та реабілітації.

Основними завданнями викладання дисципліни «Психофізіологія професійної діяльності» є:

- ознайомити здобувачів із системою категорій психофізіології;
- розкрити закономірності функціонування психіки;
- ознайомити здобувачів з основними теоретичними та методологічними особливостями вивчення психофізіологічних функцій та фізіологічних станів людини;
 - дати уявлення про наукові школи управління та історію досліджень впливу психофізіологічних факторів на працю;
 - визначити прикладний характер психофізіологічного знання у системі психологічних дисциплін;
 - дати норми та патології психофізіологічних процесів людини;
 - ознайомити здобувачів із сучасними методами дослідження психофізіологічних функцій;
 - виробити навички застосування методів дослідження психофізіологічних функцій.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тематика практичних занять із дисципліни «Аудит персоналу» визначається робочою програмою. Їх зміст конкретизується у пропонованому виданні. Чітке й добросовісне виконання студентами наданих рекомендацій сприятиме раціональному використанню часу та ефективній підготовці до аудиторних занять.

Алгоритм вивчення програмного матеріалу у ході самопідготовки до практичних занять:

1. Ознайомитися з темою заняття та планом.

2. Осмислити й вивчити теоретичний програмний матеріал згідно з пунктами плану та відповідно до методичних вказівок.

3. Опрацьовувати питання необхідно в їх логічній послідовності, пам'ятаючи, що короткі теоретичні відомості дозволяють сформулювати лише загальне уявлення про зміст теми, повним і цілісним воно стане після глибокого вивчення рекомендованої літератури.

4. Скласти конспект (або тезисні викладки) прочитаного та словничок основних термінів і понять. Їх визначення необхідно запам'ятати.

5. Встановити зв'язок щойно вивченого навчального матеріалу з попереднім.

6. Дати відповіді на контрольні запитання, не користуючись літературою і конспектом. Недостатньо засвоєні питання необхідно опрацьовувати повторно.

7. Виконати практичні завдання. При цьому потрібно продемонструвати вміння застосовувати засвоєні знання на практиці, аналізувати, розраховувати, робити узагальнення та висновки, логічно викладати думки, наводити аргументи.

Усвідомлена підготовка до практичних занять сприятиме активізації розумової діяльності студентів, формуванню потреби в оволодінні знаннями, розвитку інтелектуальних і аналітичних здібностей, наукових і практичних інтересів до майбутньої професійної діяльності, виробленню навичок роботи з літературою, критичному осмисленню прочитаного, набуттю передбачених програмою умінь і навичок, що стане підґрунтям для подальшого формування на їх основі фахових компетентностей.

📖 ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПРЕДМЕТ І ЗАДАЧІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ.

ТЕМА 1. Предмет і задачі психофізіології. Історія та сучасність психофізіології

Психофізіологія (психологічна фізіологія) - наукова дисципліна, що виникла на стику психології і фізіології, предметом її вивчення є фізіологічні основи психічної діяльності і поведінки людини. Термін "психофізіологія" був запропонований на початку XIX століття французьким філософом Н.Массіасом і спочатку використовувався для позначення широкого кола досліджень психіки, що спиралися на точні об'єктивні фізіологічні методи (визначення сенсорних порогів, часу реакції і т.д.).

Намагаючись представити вигляд сучасної психофізіології, Б.И. Кочубей (1990) виділяє три нових характеристики: активізм, селективізм та інформативізм. Активізм припускає відмову від уявлень про людину як істоту, що пасивно реагує на зовнішні впливи, і перехід до нової "моделі" людини - активної особистості, що направляється внутрішньо заданими цілями, здатної до довільної саморегуляції. Селективізм характеризує зростаючу диференційованість в аналізі фізіологічних процесів і явищ, що дозволяє ставити їх в один ряд з тонкими психологічними процесами. Інформативізм відображає переорієнтацію фізіології з вивчення енергетичного обміну із середовищем на обмін інформацією. Поняття інформації, ввійшовши в психофізіологію в 60-і рр., стало одним з головних при описі фізіологічних механізмів пізнавальної діяльності людини. Таким чином, сучасна психофізіологія як наука про фізіологічні основи психічної діяльності і поведінки, являє собою область знання, що поєднує фізіологічну психологію, фізіологію ВВД, "нормальну" нейропсихологію і системну психофізіологію. Узята в повному обсязі своїх задач психофізіологія включає три відносно самостійні частини: загальну, вікову і диференціальну психофізіологію. Кожна з них має власний предмет вивчення, задачі і методичні прийоми. Предмет загальної психофізіології - фізіологічні основи (кореляції, механізми, закономірності) психічної діяльності і поведінки людини. Загальна психофізіологія вивчає фізіологічні основи пізнавальних процесів (когнітивна психофізіологія), емоційно потрібну сферу людини і функціональні стани. Предмет вікової психофізіології - онтогенетичні зміни фізіологічних основ психічної діяльності людини. Диференціальна психофізіологія - розділ, що вивчає природничо-наукові основи і передумови індивідуальних відмінностей у психіці і поведінці людини.

Питання для самоконтролю:

1. Визначення, предмет і задачі ПФ.
2. Історія розвитку ПФ. Зв'язок з іншими науками. Галузі ПФ.
3. Проблеми співвідношення мозку і психіки. Сучасні уявлення про співвідношення психічного і фізіологічного.

Практичне завдання 1

Підготувати реферат на будь-яку тему:

1. Історія створення теорії системної динамічної локалізації психічних процесів
2. Принципи сучасної психофізіології.
3. Історія рішення проблеми співвідношення мозку і психіки.
4. Співвідношення психофізіологічної і психофізичної проблеми.
5. Теорія рефлекторної дуги і рефлекторного кільця
6. Історія створення теорії функціональної системи
7. Власна тема

Практичне завдання 2

Розподіліть методи психофізіологічних досліджень за графами: магнітоенцефалографія, окулографія, плетизмографія, метод мікрополяризації, електроенцефалографія, комп'ютерна томографія, електрокардіографія, варіаційна пульсометрія, електроміографія, метод руйнування мозку.

Методи вивчення роботи головного мозку	Методи дослідження вегетативних реакцій

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ УВАГИ ТА ПАМ'ЯТІ. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ЕМОЦІЙ. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

ТЕМА 2. Психофізіологія уваги та пам'яті. Психофізіологія емоцій. Психофізіологія адаптації персоналу

Пам'ять - здатність мозку зберігати інформацію та відтворювати її за необхідності через якийсь час. Пам'ять — це особлива специфічна форма психічного відображення дійсності, що полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні інформації в живій системі. Пам'ять виникає як інтегральна якість мозкової активності та існує лише на феноменальному рівні. Пам'ять як результат навчання пов'язана з такими змінами в нервовій системі, які зберігаються протягом деякого часу і істотно впливають на подальшу поведінку живого організму. Зберігаються слідові процеси, які формуються на нейронах під час навчання. Енграма – слід пам'яті, сформований в результаті навчання. Енграми можуть зберігатися протягом всього життя, але доступ до них втрачається (показано в експериментах Пенфілда). Пам'ять лежить в основі: - свідомої діяльності людини, - фіксації умовно-рефлекторних зв'язків у мозку, - є необхідним елементом процесів мислення. Для педагогів пізнання механізмів пам'яті має особливе значення, оскільки успіхи в навчанні та вихованні дітей і підлітків багато в чому визначаються властивостями їх пам'яті, що є одним з фізіологічних критеріїв здатності дитини до навчання. Вивчення механізмів пам'яті дозволяє зрозуміти велику кількість її фізіологічних та біохімічних закономірностей, які можна з успіхом використовувати для вдосконалювання педагогічної роботи з дітьми та підлітками. Пам'ять складається із трьох основних процесів: - запам'ятовування (фіксація) інформації, - зберігання інформації; - відтворення інформації. Індивідуальні особливості пам'яті пов'язані переважно з фіксацією інформації та її відтворенням, у той час як процеси зберігання інформації майже в кожній людині протікають довгостроково і надійно. Зазвичай найбільш чутливою ланкою є відтворення інформації, саме цей процес значно змінюється з віком і порушується при ушкодженнях мозку. Найменш вразливим є процес зберігання інформації. Більшість людей має величезний обсяг пам'яті. У пам'яті людини зберігається інформація, отримана за допомогою органів чуття, а також величезна безліч програм поведінки, керування органами та фізіологічними системами, і тому межі пам'яті важко визначити. Пам'ять постійно виступає у ролі своєрідного фільтра поточної інформації, оскільки без відбору і витиснення інформації з пам'яті жива істота була б "затоплена" імпульсами збуджень, що надходять до

нервової системи. 2 Виділяють вроджену пам'ять та пам'ять як результат навчання, що забезпечує надбання та використання людиною індивідуального досвіду.

Психофізіологічне обґрунтування емоційних станів, фізіологічні їх прояви. Залежність характеру емоційних проявів від задоволення, потреби. Залежність емоційних проявів від стану вищої нервової діяльності, здоров'я та інших чинників. Теорії емоцій (Дарвін, Д. Ланге, Кенон-Бард, П.К. Анохін). Лімбічна система. Ритикулярна формація. Характеристика вегетативних реакцій емоційних станів. Визначення і функції емоцій. Фізіологічне вираження емоцій. Теорії фізіологічного вираження емоцій. Роль вегетативної системи у переживаннях емоцій. Розлади емоційної сфери людини.

У найбільш загальному змісті адаптацію людини можна визначити як процес її пристосування до зміни умов життєдіяльності.

При цьому можна виділити різні рівні адаптації:

- 1) субклітинний;
- 2) клітинний;
- 3) тканинний; .
- 4) окремого органа;
- 5) окремої системи органів;
- 6) цілісного організму;
- 7) груповий;
- 8) популяційний.

Адаптацію також можна розглядати у двох аспектах - статичному і динамічному. Статичний аспект відбиває властивість (стан) біосистеми, її стійкість до умов середовища - рівень її адаптованості. Динамічний - відбиває процес пристосування біосистеми до умов середовища, що змінюються.

Тісно пов'язаними з адаптацією поняттями є резистентність і реактивність. Резистентність - це здатність чинити опір подразненню. Реактивність - це властивість організму відповідати змінами життєдіяльності на впливи зовнішнього середовища. Нервова система відіграє істотну роль у резистентності та реактивності організму, тому, по суті, всі форми темпераменту визначаються індивідуальною реактивністю. Резистентність може бути активною та пасивною. Активна резистентність характеризується здатністю організму перебудовуватися при змінах як умов подразнення, так і умов зовнішнього середовища.

Питання для самоконтролю:

1. Психіка у світлі рефлексорної концепції
2. Особливості будови мозку і психіка

3. Локалізація психічних функцій.
4. Поняття, види та властивості уваги.
5. Фізіологічні механізми та теорії уваги. Орієнтовна реакція.
6. Методи дослідження уваги. Типи порушень уваги.
7. Поняття, процеси та властивості пам'яті.
8. Теорії пам'яті. Класифікація видів пам'яті. Розлади пам'яті.
9. Психофізіологія адаптації персоналу

Практичне завдання 1

Провести дослідження на тему "Управління адаптацією працівників підприємств _____ галузі".

Необхідно обрати 2 підприємства однієї галузі (українське та закордонне, обидва галузі металургії/сільського господарства/торгівлі тощо) та порівняти їх процеси управління адаптацією працівників. Основні результати представити у вигляді презентації.

Структура роботи:

1. Титульний лист з темою і прізвищем
2. Короткий опис діяльності підприємств (2-4 слайди)
3. Опис процесів управління адаптацією обраних підприємств (4-6 слайдів).
4. Порівняльна характеристика процесів адаптації - для наочності можна зробити таблицю (1-2 слайди).
5. Висновки (1 слайд)
6. Використані джерела (1 слайд)

Практичне завдання 2

Підготувати реферат на будь-яку тему:

1. Вікові особливості властивостей нервових центрів
2. Значення умовних рефлексів для організму.
3. Сигнальне значення умовних подразників.
4. Методи вивчення умовних рефлексів.
5. Основні закономірності роботи головного мозку, встановлені І.П. Павловим.

Практичне завдання 3

Під час екзаменаційної сесії студент готується до екзамену з предмета, який для нього не цікавий. Кілька разів він починає читати підручник, потім

припиняє. Встає, ходить кімнатою, потім знову сідає. З чим можуть бути пов'язані його труднощі при входженні в роботу?

Практичне завдання 4

Відомо, що основою мимовільної уваги є орієнтувальний рефлекс. Надайте характеристику складових та властивостей орієнтувального рефлексу.

Практичне завдання 5

При концентрованій підготовці напередодні іспиту забування вивченого матеріалу настає швидше, ніж при звичайній підготовці до заняття. Поясніть цей факт.

Практичне завдання 6

Розв'яжіть тестові завдання

1. Чи можна сказати, що пам'ять - це результат роботи спеціалізованих нейронів мозку?
 - а) так;
 - б) ні.
2. Чи правда, що мозку людини утворюються нові нейрони і після народження?
 - а) так;
 - б) ні.
3. Ефект «дежавю» науковці пов'язують з:
 - а) погіршенням притоку крові до гіпокампу;
 - б) погіршенням нейрогенезу;
 - в) деградацією кори головного мозку;
 - г) сильним тривалим стресом;
 - д) надмірним когнітивним навантаженням.
4. За даними Еббінгауза, коли відбувається найбільш інтенсивне забування?
 - а) під час заучування;
 - б) в першу годину після заучування;
 - в) в перший день після заучування;
 - г) наступний ранок після заучування;
 - д) через рік після заучування.
5. Чим такою особливою є зубчаста звивина?
 - а) там відбувається утворення нових нейронів;

- б) її немає в мозку більшості людей;
- в) вона відповідає за розвиток у людини екстрасенсорних здібностей;
- г) це основна залоза внутрішньої секреції організму;
- д) вона має форму зубчиків.

Практичне завдання 7

Заповніть табл. «Види уяви», розкрийте їх зміст.

Таблиця -Види уяви

Вид уяви	Змістовна характеристика

Практичне завдання 8

Розв'яжіть тестові завдання

1. В якій півкулі мозку у більшості людей знаходяться центри свідомості?

- а) правій;
- б) лівій;
- в) обох;
- г) мозолистому тілі;
- д) підкоркових структурах обох півкуль.

2. Існує певна закономірність того, як вегетативна нервова система людини реагує на емоційно конфліктні слова (наприклад, матюки, образи тощо):

- а) прагне уникнути;
- б) завжди бурхливо реагує.

3. Якщо людині в 25 кадрі демонструвати приховане повідомлення, то вона, хоча його і не усвідомлює, однак обов'язково виконає?

- а) так;
- б) ні.

4. Чи завжди передумовою свідомості є стан бадьорості людини?

- а) так;
- б) ні.

5. Назвіть декілька позасвідомих феноменів з точки зору психофізіології.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. УПРАВЛІННЯ ТРУДОВОЮ МОТИВАЦІЄЮ. ТЕОРІЇ МОТИВАЦІЇ

ТЕМА 3. Управління трудовою мотивацією. теорії мотивації

Термін "мотивація" буквально означає "те, що викликає рух", т. Е в широкому сенсі мотивацію можна розглядати як фактор (механізм), що детермінують поведінку.

Мотивація. Потреба, переростаючи в мотивацію, активує ЦНС і інші системи організму. При цьому вона виступає як енергетичний фактор ("сліпа сила", по І. П. Павлову), що спонукає організм до певної поведінки.

Не слід ототожнювати мотивації і потреби. Потреби далеко не завжди перетворюються в мотиваційні збудження, в той же час без належного мотиваційного збудження неможливе задоволення відповідних потреб. У багатьох життєвих ситуаціях наявна потреба по тих чи інших причин не супроводжується мотиваційним спонуканням до дії. Образно кажучи, потреба говорить про те, "що потрібно організму", а мотивація мобілізує сили організму на досягнення "потрібного".

Мотиваційний порушення можна розглядати як особливу, інтегроване стан мозку, при якому на основі впливу підкіркових структур здійснюється залучення в діяльність кори великих півкуль. В результаті жива істота починає цілеспрямовано шукати шляхи і об'єкти задоволення відповідної потреби.

Суть цих процесів чітко висловив А. Н. Леонтьєв в словах: мотивація - це опредмечена потреба, або "саме цілеспрямоване поведінку".

Особливе питання полягає в тому, який механізм переростання потреби в мотивацію. Відносно деяких біологічних потреб (голод, спрага) цей механізм, як було показано вище, пов'язаний з принципом гомеостазу. Згідно з цим принципом, внутрішнє середовище організму повинна завжди залишатися незмінною, що визначається наявністю низки незмінних параметрів (жорстких констант), відхилення від яких тягне різкі порушення життєдіяльності. Прикладами таких констант служать: рівень глюкози в крові, вміст кисню, осмотичний тиск і т. Д

В результаті безперервно йде обміну речовин ці константи можуть зміщуватися. Їх відхилення від необхідного рівня призводить до включення механізмів саморегуляції, які забезпечують повернення констант до вихідного рівня. У якихось межах ці відхилення можуть бути компенсовані за рахунок внутрішніх ресурсів. Однак внутрішні можливості обмежені. В такому випадку в організмі активізуються процеси, спрямовані на отримання необхідних речовин ззовні. Саме цей момент, що характеризує, наприклад, зміна важливою константи в крові, можна розглядати як виникнення потреби. У міру

виснаження внутрішніх ресурсів відбувається поступове наростання потреби. Після досягнення деякого порогового значення потреба призводить до розвитку мотиваційного збудження, яке повинно привести до задоволення потреби за рахунок зовнішніх джерел.

Відносно інших потреб картина не настільки очевидна.

Проте є підстави вважати, що і тут діє принцип "порогового значення". Потреба перестає в мотивацію лише після досягнення деякого рівня, при перевищенні цього умовного порога людина, як правило, не може ігнорувати наростаючу потребу і підпорядковану їй мотивацію.

Види мотивації. У будь-якій мотивації необхідно розрізняти дві складові: енергетичну і направляючу. Перша відображає міру напруги потреби, друга - специфіку або семантичний зміст потреби. Таким чином, мотивації розрізняються по силі і за змістом. У першому випадку вони варіюють в діапазоні від слабкої до сильної. У другому - прямо пов'язані з потребою, на задоволення якої направлені.

Теорії мотивації.

Питання для самоконтролю:

1. Психофізіологія потреб.
2. Психофізіологія мотивацій.
3. Мотивація як фактор організації поведінки
4. Теорії мотивації

Практичне завдання 1

Провести дослідження рівня мотивації студентів 1 курсу економічного факультету ЗНУ до початку, порекомендувати стимули до підвищення цього рівня. Підготувати презентацію на тему "Особливості стимулювання співробітників у світових компаніях на прикладі обраного підприємства"

Практичне завдання 2

Підготувати презентації на теми: «Емоційні стани», «Комунікативні емоційні стани», «Біологічна роль та психофізіологічні складові страху», «Біль як психофізіологічний феномен», «Драйв-рефлекси».

Практичне завдання 3

Прокоментуйте зображення:

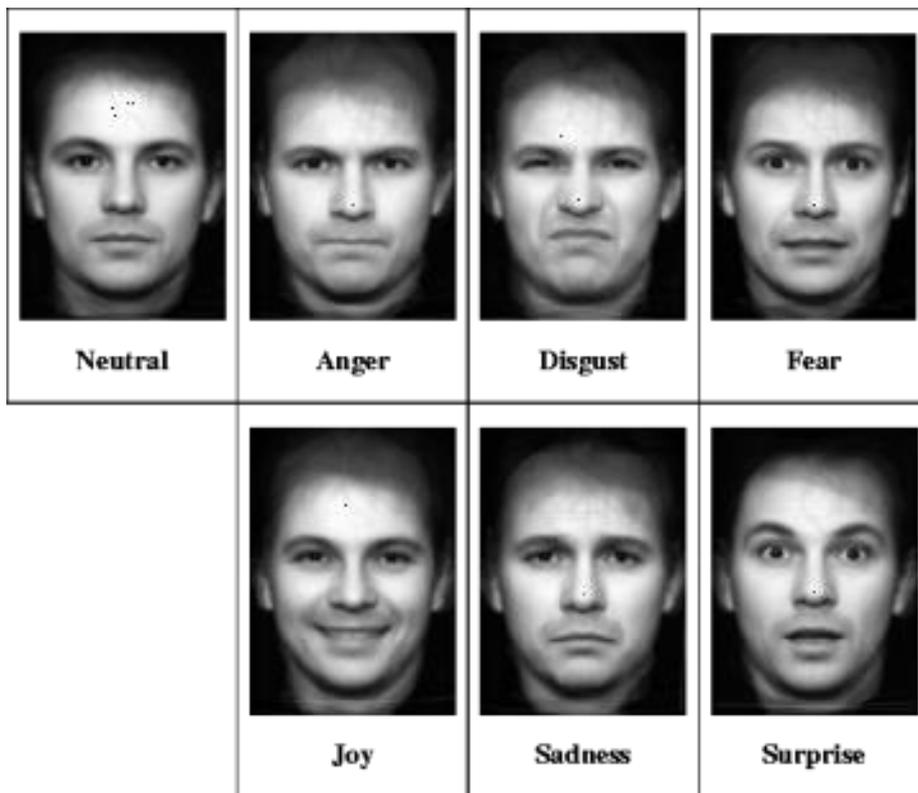

Рис. 1 Базові емоції людини

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ШКОЛИ УПРАВЛІННЯ

ТЕМА 4. Школа наукового управління. Школа адміністративного управління.

Школа людських відносин. Школа поведінкових наук. Кількісна школа управління. Сучасні підходи в управлінні

Наука про управління виникла на початку ХХ ст. і динамічно розвивається. Цей процес зумовлений науково-технічним прогресом, нарощенням масштабів виробництва, необхідністю систематизації, чітким і раціональним використанням набутого досвіду, зростанням ролі людського фактору як потужного ідейного генератора тощо. З розвитком виробничо-господарської діяльності людей виникли певні організаційні форми (майстерні, господарства поміщиків, примітивні підприємства тощо). Однак управління ними не ґрунтувалося на узагальненнях, принципових положеннях, виявлених тенденціях. Потреба в науці про менеджмент з'явилася наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., що було зумовлено появою машинного виробництва. Саме тоді почали формуватися великі підприємства, на яких працювали десятки, сотні, навіть тисячі людей. У зв'язку з цим виникли проблеми планування їх діяльності, організування робочих місць, створення ефективної системи стимулювання працівників, розроблення технологічних процесів, забезпечення

точного обліку, контролю тощо. Саме розвиток машинного виробництва зумовив необхідність дослідження економістами, соціологами, психологами та технологамі закономірностей управління людьми, з'ясування тенденцій розвитку виробничо-господарської діяльності під дією управлінського впливу, розроблення стандартних положень, інструкцій тощо.

Школа наукового менеджменту (1885-1920) найтісніше пов'язана з роботами Фредеріка Тейлора, Генрі Форда, Френка і Ліліан Гілберт та ін. У своїх працях «Управління фабрикою», «Принципи наукового управління» Тейлор розробив ряд принципів і методів наукової організації праці заснованих на вивченні дій робітника з допомогою хронометражу, стандартизації прийомів і знарядь праці.

Школа класичного (адміністративного) менеджменту (1920-1950). Представниками цієї школи були Анрі Файоль, Лінда Урвік, Джеймс Д. Муні, Лютер Гьюлік та ін. Прихильники даної школи намагались визначити загальні характеристики і закономірності організацій. Метою даної школи було створити універсальні принципи управління. Ці принципи торкалися двох основних аспектів. Одним з них була розробка раціональної системи управління організацією. Визначаючи основні функції бізнесу, класики намагались визначити кращий спосіб розділення організації на підрозділи або робочі групи. Традиційно такими вважались: фінанси, маркетинг і виробництво. Друга категорія класичних принципів торкалася побудови структури організації і управління працівниками. Прикладом може служити принцип єдиначальності. Великий внесок цієї школи полягав в тому, що вона розглядала менеджмент як управлінський процес, що складається з декількох взаємопов'язаних функцій: планування, організування, розпорядження, координація, контроль.

Школа людських стосунків (1930—1950 рр.). Засновником її є Мері Паркер Фолліт та Елтон Мейо. Фолліт першою почала трактувати менеджмент як «забезпечення виконання робіт з допомогою інших осіб». Представники цієї школи рекомендували здійснювати управління людьми шляхом впливу безпосередніх керівників на підлеглих, консультацій з працівниками, забезпечення широких можливостей спілкування на роботі. Вони виходили з того, що уважне ставлення до людей значно підвищує продуктивність праці. У цій школі головну увагу зосереджено на турботі про людину, тобто на вдосконаленні діяльності організації за рахунок підвищення ефективності її трудових ресурсів.

Школа поведінських наук (з 1950 р. до сьогодення).

Сформувалася завдяки напрацюванням Кріса Арджириса, Ренсона Лайкерта, Дугласа МакГрегора, Фредеріка Герцберга та інших. Основу її

становлять методи налагодження міжособистісних стосунків, підвищення ефективності людських ресурсів, формування колективів за психологічною сумісністю тощо.

«Нова» школа або кількісна теорія менеджменту. Ключовою характеристикою «нової» школи є заміна словесних міркувань і описового аналізу моделями, символами і кількісними значеннями.

Емпірична школа управління.

Найбільш видатними представниками «емпіричної» школи є П. Друкер, Р. Девіс, Л. Ньюмен, Д. Міллер та ін. Одним із основних напрямів досліджень у «емпіричній» школі слід вважати вивчення змісту праці і функцій керівників. «Емпірична» школа відстоює професіоналізацію управління, тобто перетворення управлінської діяльності на самостійний, специфічний вид праці, особливу професію.

Інтегровані в управлінні персоналом.

Питання для самоконтролю:

1. Ф. Тейлор – засновник наукового управління виробництвом
2. Розвиток ідей Ф. Тейлора його послідовниками
3. Гаррінгтон Емерсон – 12 принципів продуктивності праці
4. Генрі Форд – основні засади організації виробництва
5. Основні положення концепції А. Файоля
6. Розвиток концепції А. Файоля на роботах Л.Ф. Урвіка, М.Вебера та Г. Черча

Практичне завдання

1. Підготувати доповідь та презентацію про будь-якого видатного представника школи адміністративного управління з переліку (або обрати самостійно):

1. Корнеліус Вандербільт
2. Генрі Форд
3. Ендрю Карнегі
4. Джон Рокфеллер
5. Ендрю Меллон
6. Джон Пірпонт Морган І.

У роботі потрібно акцентувати увагу на життєвому шляху, основних ідеях та тезах щодо управління персоналом.

2. Порівняти школи управління, виділити ключові особливості кожної школи, знайти відмінності та схожі риси.

Результати представити у вигляді порівняльної таблиці

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бакаленко О.А. Психологія управління: навч. посіб. Харків: ХНУРЕ, 2020. 120 с. URL: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/10731/3/Bakalenko_MP_2020.pdf
2. Лісовенко А.Ф., Форманюк Ю.В. Психофізіолого-генетичні та нейропсихологічні основи заздрості. Габітус, Випуск 22. Одеса, 2021
3. Лісовенко А.Ф., Бедан В.Б. Психофізіологія: практикум (для самостійної підготовки здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології). Одеса: Фенікс, 2021. 75 с.

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА:

1. Калюжна Ю. В., Захарова К. В. Факторний аналіз формування позитивного соціально-психологічного клімату колективу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 3 (71). С. 108-112. URL: http://www.psae-jrnl.nau.in.ua/journal/3_71_2_2019_ukr/15.pdf. / Index Copernicus, Google Scholar, CiteFactor, CrossRef, ACADEMIC RESOURCE INDEX Eurasian Scientific Journal Index
2. Калюжна Ю.В. Репка К.Р. Управління внутрішнім та зовнішнім кадровим потенціалом організації. *Інфраструктура ринку*. 2020. №48. С. 131-136. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/48-2020> (Index Copernicus).
3. Калюжна Ю.В. Захарова К.В. Вплив емоційного інтелекту співробітників на соціально-психологічний клімат колективу. Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях: зб. матеріалів XV міжнар. наук.-практ. конф. 15 жовтня. Запоріжжя: Видавництво ЗНУ, 2020. С. 194-198.
4. Рапов М. Професійна адаптація та реадaptaція в контексті професійної реалізації особистості в умовах сучасного соціуму. *Psychological journal*. 2019. Т. 5. №. 11. С. 177-190.
5. Базалійська Н. П. Розвиток поведінкової технології управління персоналом промислового підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. №. 6. С. 98-105.
6. Лісовенко А.Ф., Бедан В.Б. Психофізіологія: практикум (для самостійної підготовки здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології). Одеса: Фенікс, 2021. 75 с.

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Калюжна Юлія Вікторівна

ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Економіка»
освітньо-професійної програми «Управління персоналом і економіка праці»

Рецензент *Ю.О. Швець*
Відповідальний за випуск *М.М. Іванов*
Коректор *Н.В. Мацюх*